

ského líčení jen některé ohlasy, spojené většinou přímo s politikou. Složitě peripetie zde prožívala kultura a musíme litovat, že autor nevčlenil do svého výkladu problematiku manýrismu a ranného baroka, která se například při valdštejské otázce nebo při Komenském přímo vnučuje. Drobné omyly v několika jménech a titulech knih v bibliografii jsou zcela nepodstatné.

Dostalo se nám knihy, která je po všech stránkách událostí naší i evropské historiografie a která je podle mého názoru vyvrcholením dosavadní autorovy práce o 17. století.

J. Válka

Norman Hampson: *The First European Revolution 1776–1815*. Thames and Hudson, Londýn 1969, s. 215.

Norman Hampson vydal svou zajímavou knihu o „První evropské revoluci“ v rámci edice „Knihovna evropské civilizace“, kterou vydává londýnské nakladatelství Thames and Hudson a jejímž editorem je známý historik Geoffrey Barraclough. Alespoň tolik je snad zapotřebí říci a Hampsonově knize úvodem, která – jako všechny ostatní, dosud vydané svazky edice – má splnit především jeden základní úkol: být originálním příspěvkem k pochopení evropských dějin. To je ovšem úkol nepochybně nesmírně těžký, uvážíme-li, že autor je pochopitelně vázán výsledky celé dosavadní historické literatury, před nimiž nemůže ze zřejmých důvodů zavírat oči a že je vůbec velice obtížné dosáhnout nového pohledu zejména na ty historické skutečnosti a dějinná údobí, jež se po generace těší zvýšenému zájmu historické vědy i publicistiky. Éra velké Francouzské revoluce nepochybně patří mezi taková údobí a události, v jejichž detailním poznání dnes nelze očekávat žádné vskutku významné či netušené objevy; pouze novost pojetí nebo interpretace může odhalit dosud neznámé nebo nedostatečně objasněné rysy, eventuálně může přispět k ostřejšímu nebo vyhocenějšímu pochopení některé složky popisovaného historického údobí či jevu.

Tázeme-li se nyní v čem spočívá novost Hampsonova přístupu k onomu téměř čtyřicetiletému údobí, které označuje jako první evropskou revoluci, pak musíme připustit, že je dána především autorovou odvahou zabývat se znovu nadstavbovými rysy, jmenovitě filosofickými, politickými a ideologickými projevy této doby; to znamená, že se vrátil k myšlenkovým a psychickým postojům lidí doby, aniž by ovšem pustil zcela ze zřetele společenskou stránku sledované skutečnosti. Ve své interpretaci ji však vymezuje pouze malý prostor a je třeba rovnou říci, že nikoli ke škodě věci: není totiž na závalu, uvědomíme-li si pro jednou, že hnutí „třetího stavu“, které ve Francii vede k revoluci, pádu monarchie, kulminuje jakobinským terorem, přechází ve vládu direktoria, napoleonské císařství, v jehož vojenské porážce posléze nalézá spolu s politickou restaurací svůj zdánlivý konec, vychází v myšlenkové sféře konec konců z osvícenství, aby dospělo k jeho pravému protikladu – romantismu. Mezi těmito dvěma póly načrtává Hampson svůj obraz první evropské revoluce; není třeba zdůrazňovat, že je naprosto přesný, pokud jde o hlavní a známé epizody historického průběhu Francouzské revoluce, jejího začátku i konce. Celkem v pěti kapitolách knihy rozebírá Hampson bystrým a inteligentním způsobem, jehož jasný a kultivovaný styl jen zdůrazňuje autorovo příbuzenství s nejlepšími tradicemi britské historické školy, nejprve intelektuální klima Evropy před Francouzskou revolucí, politický a společenský stav jednotlivých evropských zemí. Vycházeje z tohoto základu analyzuje Francouzskou revoluci a jí podnícenou evropskou (mohli bychom říci celoevropskou) reakci, jejímž vítězství je věnována kapitola poslední, zatímco asi třicet stran předposlední kapitoly pojednává o císařské Francii Napoleona I., jehož vláda, nikoli nemístně, je autorem charakterizována jako „indiánské léto osvícenského despotismu“.

V duchu autorova celkového přístupu je koncipován vlastní závěr knihy, kterého si všimneme blíže, neboť nejlépe shrnuje autorův názor na epochu „první evropské revoluce“. Podle Hampsona není pro celé období charakteristická – jako převládající rys – žádná významná ekonomická nebo společenská změna v materiálním slova smyslu. Rovněž politický stav se ve střední a východní Evropě neliší radikálně v roce 1815 od stavu zhruba o čtyřicet let dříve. Jsou to však postoje lidí, které se změnilo více než instituce. Revoluce a její rozepětí do značné části Evropy, způsobené Napoleonem a jeho válkami, zlomilo kontinuitu tradice, na níž se muselo tedy buď pře-

stat dbát nebo musela být nalezena tradice nová. Poprvé v moderní Evropě byl utvrzen princip rovnosti lidí jakožto svobodných individuálních jednotek, sobě zodpovědných a oprávněných vytvářet vlastní politické instituce ve shodě s tím, co považovali za svoje zájmy. Absolutističtí panovníci sice tuto skutečnost mohli popírat – většina z nich to také v roce 1815 učinila – ale byli neschopni poskytnout jakoukoli konstruktivní alternativu a byli tak odkázáni na nekonečné ústupové akce... V Německu vedla snaha jít dál, za empirismus britského a francouzského osvícenství spolu s reakcí na francouzskou dobovačnou politiku, k zavržení pragmatického zdravého rozumu ve jménu buď „nad-smyslové“ metafyziky nebo emočního sebezotožnění s idealizovanou minulostí; obojí přístup poskytl základnu pro nový druh xenofobního nacionalismu. Politika, války, filosofie, věda, umění a náboženství ve vzájemném působení vytvořily nové duchovní klima, velice odlišné od klimatu 18. století: více napjaté, méně sebevědomé, váhající mezi pesimismem a mesiášskými pohledy do budoucnosti, jež měla být odlišná od všeho co bylo dříve. Tyto změny nebyly jednoduchým produktem ani Francouzské ani průmyslové revoluce. Začaly už před rokem 1789 a pomáhaly vytvářet politiku a ekonomii, stejně zase jako byly samy ovlivněny politickými a ekonomickými změnami. Prvé polovině 19. století dala jeho výrazný ráz právě tato kombinace mnoha navzájem propojených, avšak autonomních sil... (s. 199–200).

Takový je tedy autorův konečný názor: je třeba říci, že postižení formování duchovního klimatu určité doby, který je výrazem posunů a změn, k nimž došlo ve společnosti a který zase naopak na vývoj dané společnosti zpětně působí (a nejenom zpětně) je nesnadnou záležitostí. Konečně, autor sám píše, že např. Fichtova filosofie měla jen malý bezprostřední ohlas a že romantičtí konzervativci, jako Schlegel ve Vídni, či Gerlach v Berlíně byli vysloveně politickými outsidersy (s. 196). A přece nelze popřít, že agresivní prvky Fichtova nacionalismu, stejně jako romantický konzervatismus se zmocnily ducha doby a ovládli jej, v naprostém protikladu k tomu, co jim předcházelo. Nezpůsobily ovšem praktický návrat společnosti k ideálům k nimž se hlásily, stejně jako se nemohla ve skutečnosti ztotožnit Francouzská revoluce ve svých vlastních ideálech vzešlých z názorů a tradic, jejichž protichůdnost je s dostatek známá a není zapotřebí ji zde, v této souvislosti zmiňovat, nýbrž jen doprovedly chod společnosti prakticky všech evropských zemí k strukturálním změnám, které jednoduše nazýváme kapitalismem volné konkurence a průmyslovou revolucí...

Hampsonova kniha, která sugestivně ukazuje přechod od éry „aristokratického konzervatismu, osvícenského racionalismu a sentimentálního deismu“ k „idealistické filosofii a romantismu“ jako „první evropskou revoluci“ zasluhuje tedy plným právem pozornost. Dodejme závěrem, že k jejím sympatickým rysům se řadí také nevšedně bohatě vybavení reprodukce dobových vyobrazení (celkem 103 ilustrace v textu, z toho 20 barevných příloh), spolehlivý jmenný rejstřík a vcelku rozumně vybraná, účelu knihy přizpůsobená bibliografie.

P. Horák

Slovenská otázka a středná Evropa v novovekých dějinách.

Pod tímto názvem uspořádaly katedra československých dějin a archivnictví a katedra všeobecných dějin na filosofické fakultě Komenského university v Bratislavě ve dnech 16.–18. února 1970 ve Smolenici mezinárodní vědeckou konferenci svolanou u příležitosti 50. výročí trvání Komenského university a 100. výročí narození Vladimíra Iljiče Lenina. Po uvítání účastníků profesorem Gosiorovským přednesl úvodní referát prvého dne zasedání M. Písch z Bratislavy na téma Státoprávní koncepce v střednej Európe pred prvou svetovou vojnou. Písch zevrubně rozebral jednotlivé federalizační plány ve střední Evropě v období před první světovou válkou z hlediska jejich přístupu k slovenské otázce. Zdůraznil expanzivní charakter velkorakouských federalizačních plánů vznikajících zejména v okolí následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jejich zaměření na Polsko a Balkán. Podrobně rozebral plán Aurela Popoviciho, v jehož projektu se mělo Slovensko stát v rámci habsburské monarchie svéprávným federativním státem. Význačným rysem Popoviciho plánu byla snaha zachovat etnografické celky, přičemž asimilaci menšin pokládal za přirozenou. Písch se dále zmínil o Neumannově známé koncepci „Mittel-